

10. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: наказ МВС України від 25.04.2013 № 466. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.
11. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
12. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо запровадження наставництва: Наказ Міністерства соціальної політики України від 11 жовтня 2017 року № 1611. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/1611.pdf>.
13. Про затвердження Положення про організацію кадрової роботи в органах прокуратури: Наказ Генеральної прокуратури України від 18.12.2017 № 351. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0113-18#n7>.
14. Про затвердження Положення про наставництво в митній службі України: Наказ Держмитслужби від 01.03.2011 № 144. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0144342-11>.
15. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження у державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим та їх апараті системи наставництва державних службовців. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN93873.html.
16. Про результати аудиту ефективності використання бюджетних коштів, виділених на забезпечення діяльності підрозділів, установ та закладів Національної поліції України: рішення Рахункової палати від 11.04.2018 №10-2. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16756240/zvit_10-2_2018.pdf.
17. Бондаренко Я.Г. Психолого-педагогічні особливості формування готовності майбутніх працівників патрульної поліції МВС України до професійної діяльності. Шляхи покращення системи професійної підготовки правоохоронців до дій в екстремальних умовах: зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 груд. 2015 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. С. 25–28.
18. Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських: Наказ МВС України від 25.12.2015 № 1631. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0049-16>.

УДК 342.951:351.87

БОБРОВ Ю.О.

ЗАКОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

У статті аналізуються нині чинні законопроекти, зокрема ті, що натепер перебувають на розгляді у парламенті, щодо відновлення діяльності військових судів у системі судової влади України, їх позитивні та негативні моменти нормативного врегулювання правового статусу військового суду та судді на сучасному етапі розвитку української державності. Зроблено висновок, що необхідність функціонування військових судів зумовлена додатковими вимогами до кваліфікації суддів, які мусять мати ґрунтовні знання в галузі не тільки права, а й військової справи, потребою в окремих випадках організації їх роботи за місцем дислокації військових формувань, а також необхідністю оформлення допуску на режимні об'єкти та до роботи з таємною інформацією.

Ключові слова: суд, суддя, правосуддя, військовий суд, військовослужбовець, військові формування.

© БОБРОВ Ю.О. – суддя (Івано-Франківський окружний адміністративний суд), полковник юстиції, помічник начальника (Головне управління підготовки Збройних сил України з правової роботи), здобувач кафедри адміністративного, фінансового та банківського права (Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом)

В статье анализируются существующие ныне законопроекты, включая и те, которые на сегодняшний день рассматриваются парламентом, о возобновлении деятельности военных судов в системе судебной власти Украины, их положительные и отрицательные моменты нормативного урегулирования правового статуса военного суда и судьи на современном этапе развития украинской государственности. Сделан вывод о том, что необходимость функционирования военных судов обусловлена дополнительными требованиями к квалификации судей, которые должны обладать глубокими знаниями в области не только права, но и военного дела, необходимостью в отдельных случаях организации их работы по месту дислокации воинских формирований, а также необходимостью оформления допуска на режимные объекты и к работе с секретной информацией.

Ключевые слова: суд, судья, правосудие, военный суд, военнослужащий, воинские формирования.

The article analyzes the bills on the resumption of military justice in Ukraine, their positive and negative aspects of the regulatory settlement of the legal status of the military court at the present stage of development of Ukrainian statehood. It was concluded that the need for the functioning of military courts is due to additional requirements for the qualifications of judges, who should have deep knowledge in the field of not only law, but also military affairs, the need in some cases to organize their work at the location of military formations, as well as registrations of the admission on regime objects and to work with confidential information.

Key words: court, judge, justice, military court, soldier, military formations.

Вступ. Слід визнати, що на сучасному етапі свого розвитку судова система нашої держави не в змозі у повному обсязі реалізувати завдання із здійснення судочинства у фактичних умовах війни щодо саме військових злочинів та значної категорії злочинів, скоєних військовослужбовцями. Наведене свідчить про існування нагальної потреби створення, а точніше відновлення діяльності військових судів, які зможуть вирішувати справи цієї категорії, маючи багаж військових знань.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є вивчення можливостей запропонованих законопроектів повною мірою врегулювати правовий статус військових судів України, враховуючи вже наявний досвід їх роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням діяльності військових судів присвячені праці Г.Г. Кваші, Р.В. Куйбіди, М.М. Михеєнка, В.В. Молдована, С.В. Оверчука, А.Я. Петроченкова, Я.Я. Романовського, М.М. Сенька, О.С. Ткачука, О.В. Тюріної, Л.І. Фесенко, В.І. Шишкіна та інших. Однак більша частина наукових праць, присвячених вказаній тематиці, датується 2000–2008 роками, а отже, вони частково не відповідають сучасним умовам. Питання утворення військових судів, їх місця в судовій системі і Збройних силах, статусу суддів військових судів та порядку здійснення судочинства залишаються дискусійними і потребують комплексного аналізу.

Результати дослідження. Так, 15 військових судів (2 апеляційні та 13 місцевих) були ліквідовані відповідно до Закону України від 07 липня 2010 року «Про судоустрій і статус суддів» [1] та Указу Президента України від 14 вересня 2010 року № 900/2010 «Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів» [2]. У 2010 році в судовій системі України працювали 6446 суддів, з яких 130 – військові судді, що становило лише близько 2% від їх загальної чисельності [3].

Не зважаючи на те, що у 2012 році військові прокуратури були ліквідовані, уже 14 серпня 2014 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації та проведенням Антитерористичної операції в окремих районах Донецької та Луганської областей (з 30 квітня 2014 року – операції Об'єднаних сил) Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо створення військових прокуратур» [4] їхня діяльність відновлена у структурі прокуратури, а от щодо військових судів – питання досі невирішене. Крім того, створено військово-цивільні адміністрації відповідно до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» від 03 лютого 2015 року [5].

У березні 2017 року Президент України наголосив, що планує запровадити відновлення військових судів відповідно до наявних міжнародних практик. На його переконання, оцінювати

дії командирів у бойовій обстановці мають військові спеціалісти, військові експерти і військові судді, а не цивільні, а рішення військових суддів не будуть ставитися під сумнів самими військовослужбовцями. А вже у листопаді 2017 року гарант повідомив про плани внести до Парламенту проект закону про військові суди [6]. Проте, що ляже в основу механізму організації його роботи наразі невідомо: чи то позитивний міжнародний досвід, чи попередня власна або міжнародна практика їх функціонування.

Кількома народними депутатами вносилися до парламенту низка законопроектів щодо відновлення діяльності військових судів.

Так, народний депутат С.Г. Міщенко 30 січня 2015 року вніс до Верховної Ради України законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів (щодо відновлення в системі загальної юрисдикції військових судів)», яким передбачалося, що військові суди, як і інші органи судової влади, наділяються основними повноваженнями, властивими для цієї гілки державної влади. На них покладені повноваження з відправлення правосуддя, перевірки правомірності рішень і дій посадових осіб, які зачіпають права і свободи військовослужбовців і громадян, прирівняних до них, забезпечення виконання вироків та інших судових рішень, участь у формуванні суддівського корпусу (військових суддів) і сприяння органам суддівського співтовариства в підсистемі військових судів. Пропонувалося заповнити прогалини в законодавстві, доповнивши до системи загальних судів військові суди, які спеціалізуються на розгляді справ у Збройних силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до закону.

За текстом законопроекту судді військових судів є незалежними і у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя нікому не підзвітні. Діяльність військових судів спрямована на охорону від будь-яких посягань на безпеку України, боєздатність та боєготовність її Збройних сил та інших військових формувань, захист прав і свобод військовослужбовців та інших громадян, а також прав і законних інтересів військових частин, установ та організацій [7]. Як видається із кола повноважень, якими пропонується наділити військовий суд, на наше переконання, вони є нечіткими та надміру розширеними.

Робочою групою Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки та оборони 06 квітня 2015 року був напрацьований та поданий народними депутатами України С.В. Пашинським та І.Ю. Вінником на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо утворення військових судів та окремих організаційних питань» за реєстраційним № 2557 [8], згідно з положеннями якого до системи військових судів входять місцеві військові суди гарнізонів та апеляційні військові суди.

Пропонована законопроектом організація військових судів відповідає і критеріям меморандуму Постійного комітету по правах людини Ради Європи «Судочинство у військових судах» від 16 червня 2003 року, а обсяг їх підсудності, організаційної незалежності від військового командування (виконавчої влади) та інтегрованість у систему загальних судів відповідає європейським стандартам і практиці Європейського суду з прав людини.

Так, відповідно до проекту закону військові суди здійснюють розгляд кримінальних справ про злочини, які виникають у сфері військових правовідносин, стосовно військовослужбовців та інших осіб, визначених законом. До категорії справ, підвідомчих військовим судам, віднесено розгляд не лише кримінальних проваджень про злочини, скоєні військовослужбовцями ЗС України та інших військових формувань, а також справи про адміністративні правопорушення та адміністративні справи за участю військових. На наше переконання, у цьому законопроекті дискусійними є норми: щодо віднесення до юрисдикції військових судів справ: про шпигунство, диверсії та терористичні акти; про злочини проти встановленого порядку несення служби, скоєні особами начальницького складу виправно-трудових установ; про злочини, скоєні певними категоріями осіб, що визначаються законодавством України; а також включення суддів військових судів до штатної чисельності Збройних сил України. Однак 21 січня 2017 року вказаний законопроект був знятий з розгляду Верховною Радою України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо правосуддя» від 02 червня 2016 року [9] та прийняттям нової редакції Закону України «Про судоустрій і статус судів» від 02 червня 2016 року [10].

Крім цього, у жовтні 2015 року було організовано збір підписів під текстом електронної петиції судді Шевченківського районного суду міста Києва Є.В. Сидорова до Президента України щодо відновлення діяльності в Україні військових судів за європейськими стандартами, оскільки ліквідація військових суддів знищила механізм оперативного оскарження незаконних дій коман-

дування, що, своєю чергою, стало причиною збільшення скарг військових. Військові суди довели свою ефективність на практиці, вони успішно функціонують майже у 40 розвинутих країнах світу. Правда, петиція не збрала необхідних 25 000 голосів [11].

Станом на сьогодні у Верховній Раді України зареєстровані два законопроекти, що стосуються створення військових судів: № 8392 [12] та альтернативний йому – № 8392-1 [13].

Законопроектом № 8392 пропонується внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та передбачається функціонування у судовій системі України військових судів такої організації: місцевими судами першої інстанції є військові суди гарнізонів; судом другої інстанції є Апеляційний військовий суд у м. Києві; касаційною інстанцією військового правосуддя є касаційні загальні суди у Верховному Суді, де у Касаційному кримінальному суді у складі Верховного Суду утворюється Військова судова палата. До підстав для утворення чи ліквідації суду додано передислокацію військ чи реорганізацію Збройних сил України та інших військових формувань. Планується, що голова та заступник голови військового суду гарнізону, голова та заступник голови військового апеляційного суду обираються на зборах суддів відповідного суду. При цьому у військових судах призначається один заступник голови суду незалежно від кількості суддів. Кадрове призначення на посаду судді військового суду здійснюється у порядку, встановленому Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Крім того, кандидат на посаду судді військового суду має перебувати на військовій службі (в резерві) або в запасі та мати військове звання офіцерського складу.

Визначення юрисдикції військових судів пропонується у рамках юрисдикції загальних судів, передбаченої частиною другою статті 22 Закону. Військові суди розглядатимуть справи вказаної юрисдикції, пов'язані з відносинами суб'єктів військової служби. Принцип інстанційності реалізовуватиметься у порядку, встановленому для загальних судів, з урахуванням специфіки окремих категорій справ військової юрисдикції.

Також визначається статус судді військового суду гарнізону, військового апеляційного суду та судді Військової судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, які мають перебувати на військовій службі і входить до штатної чисельності Збройних сил України.

Суддя військового суду, крім здійснення правосуддя, не може залучатися до виконання інших обов'язків військової служби. Порядок звільнення суддів військових судів та суддів Військової судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду з військової служби, а також порядок присвоєння їм військових звань визначається законом.

Додатково визначено, що суддю військового суду гарнізону не може бути переведено до іншого суду без його згоди, крім переведення у зв'язку зі службовою необхідністю [14].

Одночасно із цим пропонується рекомендувати Президенту України внести до Верховної Ради України проект закону щодо утворення до 31 грудня 2018 року військових судів гарнізонів та апеляційного військового суду в місті Києві і утворити у Касаційному кримінальному суді у складі Верховного Суду до 31 грудня 2018 року Військову судову палату.

Альтернативний до зазначеного вище проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо військових судів» № 8392-1 від 01 червня 2018 року, поданий народним депутатом України І.Ю. Вінником, передбачає, що до системи військових судів будуть входити військові місцеві суди та військові апеляційні суди. Така організація відповідає критеріям меморандуму Постійного комітету з прав людини Ради Європи «Судочинство у військових судах» від 16 червня 2003 року, йдеться у законопроекті.

За цим проектом військові суди мають здійснювати розгляд кримінальних справ про злочини, які виникають у сфері військових правовідносин стосовно військовослужбовців та інших осіб, визначених законом.

Особливостями суддівської винагороди суддів військових судів є доплата за військове звання, яка відповідає аналогічному окладу за військовим званням офіцерів Збройних сил України у комплексному визначенні їх грошового забезпечення. Вона має бути визначена винятково законом, а не постановою Уряду.

Судді військових судів будуть перебувати на військовій службі та мати офіцерське звання і входить до штатної чисельності Збройних сил України. Військові звання суддям військових судів присвоюються Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя [15].

Саме ця норма обох зазначених вище законопроектів є дискусійною, оскільки включення суддів військових судів до штатної чисельності ЗС України встановлює певну залежність від військового командування, зокрема щодо обов'язку погодження з воєнним відомством штатного

розпису військового суду, встановлення категорій посад суддів та відповідність цих посад військовим званням.

Позитивними є норми законопроекту про те, що військові суди, як і інші суди загальної юрисдикції, наділяються основними повноваженнями щодо відправлення правосуддя, перевірки правомірності рішень і дій посадових осіб військового командування, які зачіпають права і свободи військовослужбовців і громадян, прирівняних до них, забезпечення виконання вироків та інших судових рішень.

Формування складу суддів військових судів покладається на загальні органи, передбачені Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Судді військових судів нарівні з іншими суддями беруть участь у суддівському самоврядуванні. Забезпечення діяльності цих судів покладається на Державну судову адміністрацію України. Обов'язки військової служби суддів військових судів полягають у здійсненні правосуддя, Міністерство оборони України та керівництво Збройних сил впливу на їх діяльність не має. Військові суди не є надзвичайними судами, створення яких прямо заборонено Конституцією, вони є судами загальної юрисдикції, що спеціалізуються на розгляді окремої категорії справ. Утворення військових судів та формування їхнього складу здійснюється у тому самому порядку, що й інших судів.

До системи військових судів будуть входити військові місцеві суди та військові апеляційні суди. Така організація відповідає і критеріям меморандуму Постійного комітету з прав людини Ради Європи «Судочинство у військових судах» від 16 червня 2003 року, а їх обсяг підсудності, організаційної незалежності від військового командування (виконавчої влади) та інтегрованість у систему загальних судів згідно з європейськими стандартами і практикою Європейського суду з прав людини. Військові суди мають здійснювати розгляд кримінальних справ про злочини, які вчиняються у сфері військових правовідносин стосовно військовослужбовців та інших осіб, визначених законом. До того ж у Кримінальному кодексі України злочинам у цій сфері присвячено окремий Розділ XIX Особливої частини «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)». Окремою і значною частиною в законодавстві є сфера регулювання військових правовідносин з питань організації і забезпечення діяльності військової організації. Про особливу специфіку правовідносин у цій сфері свідчить і те, що їх суб'єктами є особовий склад Збройних сил України та інших військових формувань. Діяльність цих структур унормована законами про порядок проходження військової служби, сотнями нормативно-правових актів, настановами, інструкціями з напрямів військового управління, збереження, обслуговування та використання зброї, бойової і спеціальної техніки тощо, більшість з яких є таємними.

Структура закону визначає організацію діяльності, структуру військових судів, вимоги до суддів цих судів та процесуальне регулювання їхньої діяльності.

Судді військових судів є незалежними і у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя нікому не підзвітні. Діяльність військових судів спрямована на охорону від будь-яких посягань на безпеку України, боєздатність та боєготовність її Збройних сил України та інших громадян, а також прав і законних інтересів військових частин, установ та організацій.

Висновки. Як показує історія розвитку та досвід існування, необхідність функціонування військових судів зумовлена особливою правовою регламентацією правовідносин, пов'язаних з проходженням громадянами військової служби, додатковими вимогами до кваліфікації суддів, які мусять мати ґрунтовні знання в галузі не тільки права, а й військової справи, потребою в окремих випадках організації їх роботи за місцем дислокації військових формувань, а також необхідністю оформлення допуску на режимні об'єкти та до роботи з таємною інформацією.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 07 липня 2010 року «Про судоустрій і статус суддів». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
2. Указ Президента України від 14 вересня 2010 року № 900/2010 «Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900/2010>.
3. Карпачова Н. Військове правосуддя має бути відновлене. URL: <https://lawyersunion.org.ua/vidbulosya-zasidannya-zruglogo-stolu-vijskove-pravosuddya-v-ukrayini-aktualni-problemy-organizatsiyi-ta-zdijsnennya/>.
4. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо створення військових прокуратур». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1642-18>.
5. Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» від 03 лютого 2015 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19/print>.

6. Ми відкриваємо нову сторінку в історії правосуддя у нашій країні. URL: www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-pro-novij-verhovnij-sud-mi-vidkrivaemo-novu-44382.
7. Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів (щодо відновлення в системі загальної юрисдикції військових судів)». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53765.
8. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо утворення військових судів та окремих організаційних питань)». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH1Z100A.html.
9. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>.
10. Закону України «Про судоустрій і статус судів» від 02 червня 2016 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
11. Електронна петиція від 26 жовтня 2015 року №22/016243-еп щодо створення Європейських стандартів військового правосуддя. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/16243>.
12. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо військових судів. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64070.
13. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо утворення військових судів. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6H41AA.html.
14. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо військових судів». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64070.
15. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо утворення військових судів». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH6H41AA.html.